

ACC. N:R M. 15610 : 1-16.

Landskap: *Blekinge* Upptecknare: *Eric B. Karlsson, Tving*
Härad: *Medelstads* Berättare: " " " "
Socken: *Tving* Berättarens yrke: *lantbrukare*
Uppteckningsår: *1960* Född år *1880* i *Tving*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Bad. s. 1-10.

Hästseldon. s. 11-16.

N. N. 159

" " 169

19/11-60

Frågelista Nr. 159
Bad.

ACC. N:R M. 15610: /.

FOLKLIVS-
ARKIVET

LUND

N. N. 159

Jag är född i ett jordbrukarehem, där fanns en mindre byggnad inrett till bak e bryggd, där fanns stor öppen spis, stora kopparkittlar, stora hykekar m.m.. Mina föräldrar värmda här vatten och badade då de kände sig i behov därav under den kalla årstiden, särskilt till hälger och efter rökigt arbete. Från 1885 minnas jag att alla i hemmet tvättade e badade sig varje månad och oftare ibland, till julen var det särskilt noga med att alla i familjen gjorde sig rena, då tilläts ej att någon försökte smita undan, jag minnas att de manliga tjänarna var evilliga ibland. Ibland var det far, mer och vi barn som badade, men då tjänarna fick hjälpa till med tillredning av badet, med vattenhämtning och eldning, gavs tillfälle för dem att bada om så önskades, kvinnorna badade oftare än männen / ibland tjänarne /. Far, mer och vi barn badade så gott som samtidigt, far var nog först, för han hjälpte oss barn, e då var han lätt klädd, mer fick ju även ha ansvar för barnens kläder så vi blev efter. så var det pigornas tur och sist drängarna, om de ville bada. Olika större och mindre kar fanns i rummet, till det varna vattnet användes såpa eller askelut särskilt efter sterbyken.

man badade alltid efter dagens arbetes slut, omkring kl. 6_7 em.

Något arbete förekom efter badet såsom nattföder åt djuren, tillsyn
över ett och annat, juleften badades strax efter middagen kl. 1.

Elden brann under stora kittlar o gryter hela tiden, vattnet fick
keka, det utspäddes i karen med kallt vatten till lagen grad, vatt-
net bars från brunnen i sår av 2 personer med s.k. såstång.

vuxna personer badade sittande i s. k. bykekar, de mindre badade
tvättbaljer, där gick åt mindre vatten, det var det besvärligaste
med baden att allt vatten skulle bäras från brunnen, någon kall duskh
förekom ej, greva lakan och handdukar fanns till hands för torkning
kläderna hängdes framför elden och blev varma för klädseln. I byk-
o bakrummet där baden egde rum var ej varmt ändå att elden brann
hela tiden, ej heller var det ljus, elden spred ett matt sken över
rummet genom den dimma som uppstod då det kokheta vattnet utspäddes
vi såg varandra som dimnfigurer, det var endast rösterna som röjde
vilka som fanns i rummet. Några borstar användes ej vid badet, vad
jag minnas från den tiden endast med händerna blev vi barn tvättade

av mer eller någon tjänsteflicka som ibland var närvarande såsom biträde, att mer tättade far på ryggen minnas jag, då han försvann ingrep tjänsteflickan och hon hjälpte mer och oss barn. Det var ju viktigt att bli klädda fört och komma i i bohuset, som var varmt och gett. Detta sätt att bada förtgick i mitt hem till 1894, då dog min mor, den gamla badvanan upphörde, det blev tjänstefolk som bestående i hemmet, vi fick tvätta oss i köket på lördagskvällar så gett vi kunde, vattenbärandet var för besvärligt tyckte tjanarna, att de höll smutsen borta ändå det såg jag, Vid denna tid ordnades med en s.k. finsk badstu i Fridlefstad samhälle 3 km från mitt hem, denna badstu var av enklaste slaget, men var öppen för allmänheten 3 dagar i veckan, dit färdades vi ungdomar för bad ibland under den kalla årstiden.

Iniativtagare till denna badform här på landsbygden var kyrkoherde Hallbäcks fru, hon var nämligen finska född, detta badsätt anlätades ganska flitigt av folk runt om i bygden, som kunde nå denna badstu.

Jag har ej hört ontalas att denna form av bad föerkemmit någonstans i socknarna runt om, i hemmen, ej heller blev det efterföljande

Frågelista 159
Bad

ACC. NR M. 15610:4

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

någon som följde exemplet. Många familjer skaffade sig badkar av trä som placerades i något brygghus i och för varmbad, i de hem där badkar ej anskaffades fick de olika medlemmarna söka sig till allmänna platser där varmbad tillhandahölls, finsk bastutypen blev ej allmän här, den här omnämnda i Fridlefstad fick föfälla och kunde efter 1905 ej användas. I början på 1900 talet tillkom ett nytt ålderdomshem i Tving, där blev då anordnade 2 rum med varmvattenbad, vilka flitigt begagnades av församlingborna.

Kallbad: Först må jag här göra några förklaringar, det finnas boplatser å landsbygden där de boende har 1 timmes väg till någon sjö eller å och då kan en förstå att kallbad blev gjort, det talades om i min barndom att den eller den till åldern kommen, aldrig hade badat i öppet vatten d.v.s sjö eller å, min far talade om att han badade nån gång i en sjö som gränsade intill gårdens äger, då han fyllt 50 år badade han ej i kallvatten. Så till min barndom, vi badade i kallvatten från Maj till oktober så ofta vi kom åt, vi hade 15 min. väg till sjö och å, å särskilt söndagar var all ungdom vid

Bad

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

sjö och åstränder, men folk över 50 år syntes ej till vid kallbad på 1890 talets början. Att olika folkklasser skilde sig åt i fråga om kallbads vanor förekom ej på landsbygden, det var endast åldern som bestämde. I Nottströbyån kunde vi bada på många ställen, helst skulle det vara sandbotten fri från stenar, såklart lämplig brant att komma upp för, djupet fick ej vara mer än 1 meter, djupa hålar undveks, den äldre ungdomen varnade de yngre för djupa hålar och strömvirvlar, det var mycket att välja på, vi har vackra insjöar med långgrund sandbotten. Folk över de 50 åren som badade kallbad var nog av högre stånd eller beläst folk, Kyrkeherden i vår församling badade dagligen intill sin död, åen flöt intill parken å prästbestället, I allmänhet, om tiden medgav, badades varje kväll efter arbetets slut, nu gäller detta de människor som hade vatten innan räckhåll, de övriga fick vänta till lördagskväll eller söndag. Mina föräldrar trodde nog att kallbaden var skadliga för hälsan, de ville avhålla oss från att bada allt för ofta, men hur det var så lurade vi dem många gånger. Kvinnor o män badade å olika platser.

Bad

Inga badkläder användes vid badplatserna på 1890 talet, därför hade alltid kvinnorna vakt vid sina badande så att de kunde varnas om män skulle anlända, närmast till hands liggande plagg fick tjänstgöra som baddräkt så länge någon man var i närheten, kvinnorna valde också platser att bada med god utsikt åt alla håll.

Innan man steg i vattnet skulle en spotta 3 gånger för att fria sig från Ljbjett, det var seden före min tid och jag gjorde desamma i unga år på slutet av 1890 talet förekom ej någon spottning och det gick lika bra att bada. Någon baddräkt användes ej bland vanligt folk å landsbygden för än 1903 - 1905, det var en och annan halvnerskaps dam som kunde skaffa en baddräkt, sedan gick det fort 1910 uppträdde både damer och herrar i svart trikå, / ämlest liv med vidhängande korta byxor, knäpptes på bröstet / de inköptes i staden och kostade 3 kronor, men det gick ännu ett årtiende innan de olika könen uppträdde på samma badplats, 1930 fanns här ingen badplats med något mänskligt ingripande, badplatserna var sådana naturen gjort dem, men damernas baddräkter har förändrats mycket.

Frågelista 159
Bad

ACC. NR M. 15610:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kallbadhus har ej och finns ännu ej i socknen. 1945 inköpte "Blå Bandet" en fastighet i Tving, de ordnade då en badbrygga i Bysjön. Ifyllde betten med grus för sina kolenibarn under sommaren, då ej barnen badar får människor i närheten använda densamma och många utnyttja platsen för bad och sol på stenhällarna. 1945 blev beslutat skelbarnen borde få tillfälle till bad, då byggdes en badbrygga den andra sidan samma sjö, här är vacker långgrund sandbetten, inga utsläpp av sanitära saker, denna brygga anlitas mycket av ortsbefolkning och sommargäster, här finnas två avklädningsrum ett för pojkar och ett för flickor. 1956 började bergarbrändkåren i Tving bygga en badbrygga på en vacker sandstrand i kanten av Skärsjön, där tillkom höjptorn 1959, denna plats är nog mest besökt under sommaren, vacker väg och en solig strand lockar långväga badgäster, vackra dagar är stranden fullbelagd, på samtliga platser är ingen avgift.

Så har badlivet utvecklats under min tid i min hemtrakt, nu dagens datum finnes ej någon åldersgräns, själv badar jag kallbad varje dag då vädret tillåter hela sommaren, har ej mer än tio min. väg till 2 av de nämnda badplatserna.

Frigelista 159
Bad

ACC. NR M. 15610:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Utom de här beskrivna kallbadplatserna finns här kommunalt varmbad-
hus, som hålles öppet en dag i veckan emot en avgift av 1 krona
pr gång från oktober till april månad, detta är nytt.

Namnet Badert hörs endast av resande, folket här i församlingen
har inte vistast vid någon badert i min barndom, med badert vill nog
folket å landsbygden förknippa med någon hälsobrunn såsom Renneby
dit läkare rekommenderade sjuka personer, i min barndom, fortfarande
hörs inte folk tala om badert utan vad som syns i press och hörs av
resande. Simkunnigheten: I min barndom kunde inga äldre personer
simma, farfar, morfar, farbröder, mestrar- ingen kunde simma, en och
annan ungdom vid 10-12 års ålder kunde simma utav dem lärde jag mig
vad dessa lärt sig kan jag nu ej förklara, men på 1900 talets början
fick alla inkallade till värnplikt öva sig i simkensten, vi hade ju
på 1890 talet våra båtsmän, de kunde ej simma, gamla fiskare födda
1850-1860 kunde ej simma, det vet jag- och det finns ännu 10 % av den
äldre befolkningen här i orten, som aldrig försäkt.

Mina jämnåriga lärde sig av varandra vid 10 - 12 års åldern, det

Bad

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

var alltid någon 18 - 19 åring som uppträdde som fisken i vatt-
net och det blev en önskedröm för alla ungar att göra likadant.
Sindynor hade en del, de var hemmatillverkade av Säv, det var 2
buntar sammanbundna med ett snöre, då bröstet vilade på snöret
hade man en bunta vid var sida, de bar upp överkroppen mycket bra.
Det mest vanliga simsättet var godsim, en och annan lärde sig fly-
ta på rygg utan annan rörelse än litet paddling med själva handen,
några lekar förekom ej i vattnet, vattnet var respekterat och för-
maningar från föräldrar hindrade nog lekens uppkomst i denna tid.
Badanläggningar förekom ej på landsbygden, då avståndet till stad
i min hemort är 2 gamla mil besöktes aldrig någon badanläggning
av mina föräldrar, 1903 bodde jag i Renneby, där besökte jag bad-
huset, där serverades både karbad och bastubad, vi både lärare
och elever besökte badhuset 1 gång varje vecka, vi använde oss
av bastun, vi kunde vara 5-6 på bentsarna, med kranar kunde ångan
regleras av oss själva vad vi tålde, så tog vi kall dusch i ett
närliggande rum, där fanns även tillfälle till extra tvättning,
kostnad 1 kr.

Frågelista 159
Bad

ACC. N:R M. 15610:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Medecinska bad serverades vid Renneby hälsobrunn redan i min barndom till den läkare förordat sådana, men det var mycket sällsynt att någon här från orten utnyttjade denna rekommationen, det var dyrbart. Att någon gammal försökt beta reum. verk med flitigt varmbadande har jag hört omtalas, det skulle vara stensöta vilka övergjöts med kokhet vatten karet övertäcktes noggrant efter en stund kröp den sjuke ned i karet och i något fall blev det bättre, detta har omtalats av gamla människor i min barndom.

Badmöjligheter: i hemmen, kan här å landsbygden dateras från 1945 i mycket få fall och då i äldre hus bebodda av någon tjänsteman, från 1950 har badmöjligheter tillkommit i de flesta nybyggda hus, många gamla hus har även badmöjligheter inomhus med rinnande vattenö, en och annan renlighetsälskande bonde skaffade sig ett badkar på 1930 talet och bar vatten för badning. Numera finnas dusch i varje badrum.

Frågelista 169
Selden

ACC. N:R M. 15610://.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Bogträn: Den nutida hästselen har under århundrade ej nämnvärt undergått någon förändring i stort, det är endast mindre detaljer, såsom utfermning av bogträn, däckel, dragläder m.m..

De gamla här i trakten sa alltid " Boträ " geet överhoppades, boträn fanns och finnes i ett tiotal olika utförande, teckningen i Eder frågelista finnes också här i trakten m.fl. andra modeller. Till att börja med vill jag här uppräknat namnen på hästselen alla detaljer enl. ortens folks benämning, Boträ , Dragläder , Däckell , Bukjerd , Springjerd , Lännasträck , Upphängsläder, Huela på dette i många fall Skyggelappar , Stuptyglar, Beträsrem , Förknäppremmar. Dessa benämningar gälde då jag var barn och gäller än. Andå uteglände jag " Nackremmen "

Boträn var rundade på insidan mycket bredare på mitten, svengda i överändan till en snäcka, nackremmen omslöt bogträn genom en läderögla fästad på beträets yttersida, under nackremmen var en liten läderdyna stoppad med svinhår mot hästens hårk nacke. Så kunde beträet vara utsirat med taggmönster på yttre framkant ned till beträdsremmens fäste, där avslutades siratet med en blomma i vars mitt hål var an-

NM 169

brakt fö beträsremmen, bröstfästet, som Ni vill kalla kopplingen här, förekommer alltjämt i likhet med Eder teckning, men i de flesta fall var beträsremmen enda sättet att koppla samman beträna i bröstet på hästen. Draglädret var angjort i beträet om en krampa av järn, denna krampa var rörlig dess ändar satt i ägler inslagna i beträet och nitade på insidan, detta gjorde att draglädret blev rörligt fram och tillbaka där draglädret mötte upphängsremmen var en ring av järn eller mässing om denna ring var upphängsrem och bukjerd fästade, här anknöts skakeln på vagnen med skakelremmen. Upphängsremmen var fästad i däckeln på många olika sätt förty däcklar fanns förr i ett trettiotal olika typer för finselar och arbetselar, i däckelen var springjorden fästad, den skulle hålla däckelen i rätt läge på hästens manke, från däckelen utgick länntäcket och fästades runt svanssen på hästen men därtill förrem, detta för att däckelen ej skulle kasa fram på hästens ^{mad}hals i utförbackar. På finselar var allt beslag av mässing. På arbetselar var beslaget av järn. Inin barndom användes ej hästen för tyngre arbete, det fanns endast finselar och vilken glans på hästen då kyrk-skjut sen gick i från gården.

Begtråna är nu mera avrundade än tidigare och tjeckare, men
men däremot i regel försedda med stoppade dyner på innesidan, kallas
begputer, dessa begputer kom i bruk 1910, de var stoppade med svinhår
eller tagel sydda i en halv nolla, gick runt nacken / nackputan för-
svann då / i denna puts var remmar fastsydda vilka knäpptes om betrån
de gick ej djupare ned än att betrånsremmen var lätt att knäppa ihop.
Materialet var och är tyg / Mellskinn / insidan och tunnt läder på
utsidan mot betrået. Eder teckning nr. 1 går här under namnet värn-
landssela nr. 2 smålandssela. betråsputer spreds här ikring av kring-
resande försäljare att börja med numera finnas de i järnaffärer m. fl.
Däckel finns, som jag förut antytt i trettio-talet olika former-
de äldsta är av trä, helt av trä prydligt utskurna med drakhuvud, jag
har en dylik däckel i min ägo från 1830 talet, alla de former Ni be-
skrivet i Edert formulär finnas hängande i stallarna på gamla bond-
gårdar. Den mest förekommande typen av däckel är den breda klädda
järnskenan över ryggen till finselar. De äldre d. v. s. från 1880 talet
bevarade arbetselar var däckeln av järn med rörliga klackar på ryg-
gen.

Selringen där draglädret och upphängsremmen möts, jag har hört namnet Alring, en kvarleva från äldre tid, då alla nuvarande läder i selen bestod av ålskinn och råläder, egarvad hud, Min morfars talede om att i hans barndom gjorde benden hästselen själv, då användes såväl ålskinn som råläderremmar vilka knöts samman. Såsom skydd under selringen var insidan av draglädret förlängt och breddat under selringen. Stuptygelar användes endast på finselar likaså skyggelappar å huelat, lännasträck förekom även på arbetsselar, men då fanns ej springjer, på arbetsselar fanns seltunger i selringen att träda in i skakelns hål med en selknäppa utanför och denna selknäppa kunde vara av trä eller jägn. I stället för selring började på senare tid användas spänner, men vad jag iaktagit förekommer spänner endast på s.k. åkselar, läderliner var lättare att koppla fast i dessa spänner. Jag känner ej till benämningen "selknä", hur de angjorde skakeln i äldre tid före järnets åtkomst vet jag ingenting, men det ligger nära till hands att tro att en hank kunde göras av råläder eller ålskinn, då inget beilag av någon metall fanns i äldre seldom, Nackremmen gick i genom beträn över nacken, bringremmen gick igenom beträn, däckeln

Selden

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

hade i ändarna hål vari tömmarna löpte. Huelaget hade betsel av många olika slag, alla av metall, Betsel: tvådelat, tredelat, hel stång, kedja, saxskiver, krokig stång. Kapsen användes ej i stället för betsel, var djuret mycket svår att manövrera med enbart betsel kunde kapsen tillkopplas. Äkten för en häst bestod av seltöm och handtöm seltömmen var av läder och rakte över hästens länd handtömmen var dels av läder dels av band med spännen hopkopplade ungefär över hästens svans, för arbetsselen kunde tömmen vara hel av vanligt rep, eller räläder snett till seltöm och rep till handtöm, min barndom var tömmar fästade i betslet med spännen, på 1915 talet fanns kabinhakar, bekväma att haka i. Kerstömmar för parhästar var i bruk i början av 1900 talet, några andra tömmar har jag ej sett eller hört talas om i vanlig körning, vid inkörning av unghästar kunde förekomma att två tömmar till varje häst användes och även unghästens huvud bundet till den äldre hästen. Krysstömmar var justerbara vid mötet seltömmar och handtömmen. Nu har jag här berört endast selar med vanliga beträ, men det reden i min barndom s.k. bröstselar å dessa

En kraftig läderrem gick från selring till selring över hästens
bröst med en enda enkel rem över nacken, dessa bröstselar användes
såväl som finselar som arbetsrelar. Så fanns kellerselar, dessa
hade ej heller beträ i stället var det ett ovalt järn klätt med
läder och väl stoppat sammanhängande, det fick trädas över huvudet
på hästen vid selning, denna kellersela användes aldrig för arbets-
hästar, de förekom enbart å åkerier.

Så vill jag än en gång försöka räkna upp selens olika delar
och namn i min barndom: Beträ, Dragläder, Selring, Upphångsrem,
Däckel, Lännasträck, Betsel, Skygglappar vid hästens huvud, Huela,
Stuptyglar, Nackrem, Nackputa, Bringrem, Tömmar, Förknäppremmar.

Å arbetsrelar fanns ej skygglappar, stuptyglar, förknäpp-
remmar, lännasträck fanns ibland å både finselar och ar-
betsrelar